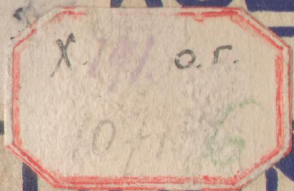

СТАННЄ ЛОДУВАННЯ

ПРОСЬБА

-ВО ШЛЯХИ РЕВОЛЮЦІЇ

Ціна 10 коп.

СКЛЕП ВИДАВНИЦТВА
Харків, Пушкінська 49, видавництво
Т-ва Політкаторжан „Шляхи Революції“
та по всіх відділах Т-ва на Україні.

V.N. Karazin Kharkiv National University

00817727

4

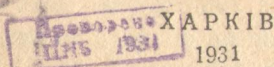

X-191-0.Г.

ВСЕУКРАЇНСЬКА РАДА
ВСЕСОЮЗНОГО Т-ВА ПОЛІТКАТОРЖАН І ЗАСЛАНЦІВ

М. ХАНІН

ОСТАННЄ
ГОЛОДУВАННЯ

ВИДАВНИЦТВО „ШЛЯХИ РЕВОЛЮЦІЇ“

58

Видавництво „Шляхи Революції“, Харків.

1-ша раддрук.-Полтава.

ПОЛІГРАФ-ТРЕСТ.

вулиця ім. Фрунзе, № 2.

Замовлення № 3290.

Окріт № 947-Полтава.

Тираж 10000. (1 арк.).

ОСТАННЄ ГОЛОДУВАННЯ.

I.

Ми голодували. Непохитно і вперто, ось уже сьому добу. Особливо гостро відчували голод лише перших трьох днів, а потім..... шлунок при звичаївся, натерпівся і не дуже турбував...

В'язнична адміністрація спершу не звертала найменшої уваги на наше голодування. До камери регулярно подавали їжу і так само регулярно забирали назад, коли кінчався обід або вечеря по інших камерах.

Голодувало 18 чоловіка.

Висунуті наші вимоги в'язнична адміністрація ігнорувала.

Але на п'яту добу, коли один з нас захворів на тиф, начальство переполошилося.

На шосту добу до нашої камери вдерлося чоловік з 25 доглядачів на чолі з черговим

помічником та самим начальником каторги і почався трус.

Шукали... важко сказати, чого шукали — либонь причини нашого „бунту“.

А в тім шукали без запитань, методично, навіть без особливої пильності... Нас здивувало таке поблажливе і терпляче за цим разом ставлення до нас орди душогубів.

Трус відбувався завжди у нашій камері з лайкою, ляпасами, а часом то й бійкою.

За цим разом усе обійшлося тихо та смирно. Трус кінчився, грюкнули двері і нам надано право голодувати далі.

Дивною здалася нам ця „ввічливість“...

Причини нашого голодування були досить серйозні з погляду в'язничних звичаїв: ми вимагали усунути доглядача відділу за битти товариша.

— Що це наші цербери нині такі шовкові?—промовив хтось.

Ніхто не обізвався на запитання. Усі занурилися в єдину спільну думку: коли ж, нарешті, усе це кінчиться?...

Сили лишалося дедалі менше. Терпець уривався. Нерви напружилися, і в декого

з міцніших товаришів з'явилися настрої, що вимагали переходу від пасивного голодування до бунтарських дій.

Пропонували навіть затагти до камери доглядача, набити його і хай усіх перестріляють.

У камері сиділи здебільшого довічні, що відбували десятий, а хто і дванадцятий рік ув'язнення. Люди вже досить натерпілися.

II.

Розпочалася сьома доба. Це був чудесний майже весняний ранок першого березня 1917 року.

Яскраве сонечко струмило м'яке живодайне проміння, що просотувалося крізь ґрати у вікно нашої камери.

Пройшла перевірка. Деякі наші товариші лежали на тапчанах, зовсім знесилені.

У кого були ще сили, ті крутилися по камері, мов тіні, похмурі і байдужі до чудесного весняного ранку.

Кримінальний, за прізвиськом Ванька Рудий, старий досвідчений блатняк, намагався збе-

регти бадьорість, не підкачати перед політикою і вправлявся в удаваній веселості.

Протягом цілого голодування він напружено жартував, не давав своїм приятелям-блатнякам журитися, а на сьомий день перевершив самого себе.

Нервовий, довгий, худорлявий він широкими кроками міряв камеру, брязкаючи кайданами, ущіпливо жартував з приятелем — корінцем.

— Що, Андрійку, і сьогодні хочеться їсти? Га? Та невже? От лихо!.. — і раптом набираючи пози вишуканого льокая, провадив далі, — накажете подавати сніданок, обід... із двох... із трьох? — він смачно клацнув язиком — можна суп з зеленим горошком, та пельмені з підливою з моркви? Ні?... Так може накажете борщу українського та двохтижнєве порося в сметані?... Ї з начинкою рижовою... А може після голодухи чогось легшого?... Тоді я можу бульйон подати та смажене курча. А-а... ви бажаєте порційно... баранинки... осятринки свіженької?... будь ласка, не хвилюйтеся...

перед обідом чарочку насамперед... раджу осятринку! Чудесна...

— Геть!.. Чорт рудий... — хрипко сказав Андрій — усі кишки вивернуло.

— Який неввічливий! Га? Годувш його можна сказати, як аматора, кращими стравами найліпшого ресторану, а він... ага... даруйте... я забувся, що ти любиш, Андрійку, польський борщ та биту котлету з ситою підливою, так щоб по вусах текло та до рота не потрапляло.

Андрійко дивився страдницькими очима на свого мучителя і лаявся добірною лайкою.

Але й з обличчя самого мучителя знати було, що ці жарти є вже останні рештки напруженої волі.

— Ваню, облич! — втрутився наш товариш.

— Та... і справді, — підхопив хтось з кримінальних — форсу на себе напускає. Сам скуштуй своїх страв... А то з рудого зеленний зробився... Треба б либонь лікаря покликати, а то в Сосни чи не тиф...

Наш товариш, що умовляв Рудого припинити свої жарти, обвів сумним поглядом тих, що лежали на тапчанах. Дехто щось

бурмотів, дехто притамовано стогнав. А Сосна, кримінальний, про якого мова мовилася, увесь палав і метався на тапчані.

— Це буде... перший крок до здачі... краще подохнути... Однаково — кволим голо-
сом відгукнувся хтось із товаришів на тапчані.

— А я гадаю... Треба двері бити — рвучко вигукнув Рудий — суки самі збіжаться...

Але поведінка адміністрації здавалася більше, аніж дивною. Нам здавалося, що досить лише подати привід до розправи, як з'являться активніші дії і нас негайно перестріляють. Режим у в'язниці був лютий. Не раз уже за таких самих голодувань, виснажених, зовсім знесилених товаришів тягли до карцеру, били на смерть, або забивали. А часом „мирне“ голодування кваліфікували як „бунт“ і обстрілювали камери.

А тепер от тюремники не виявили того, на що ми могли чекати щохвилини. І нам здавалося отже, що звір приचाївся перед останнім зусиллям.

А сьомий день був такий чудесний. Сонечко оживило в душі такі дивні мрії. І всі ми такі молоді, що вмирати було тяжко.

III.

В'язниця розташувалася на передмісті захолусного губерніяльного міста, недалеко від Дніпра. Дисциплінарний червоний корпус — місце ув'язнення довічних та непокірливих перед режимом каторжан — підносився над рештою будівель в'язниці, вікнами стояв на Дніпро.

Найлекша гра річки, плюскотіння хвиль виразно було чути по всіх камерах корпусу.

У буряну погоду, старий Дніпро буяв і вносив в одноманітне життя в'язнів різкі дисонанси. Часом у довгі осінні ночі бурхливість буряної стихії викликала кошмари.

А того дня погода стояла тиха, ясна.

Надіходив південь, час обіду.

Але на коритарах з годину панувала якась ненатуральна тиша. Не чути звичайного грюкання дверима, не лунала брутальна команда „співай молитви“... нівідкіля не долинали „співи“ перед обідом, не дано нам і обіду з баланди та навіть самих кроків доглядачів не чути було. У нашій камері панувала моторошна тиша понад три години,

бо старший доглядач, видатний наш кат, ще ранком повідомив, що „медицині наказано годувати вас силоміць“.

Це силування визначало, що адміністрація вирішила розпочати чергову провокацію і ми чекали реальної сутички.

Раптом... Ухо нашого товариша, що лежав на тапчані коло вікна, уловило якийсь далекий глухий галас.

Він повільно, з великим напруженням волі, звівся з тапчана, підійшов до вікна і одхилив половинку.

— Уррр... ррра! Виразно долинуло з далеку. Усі на мить ніби ожили.

— Знову якась суча перемога... — хрипко кинув Рудий.

Та сама думка, лише в трохи іншому формулюванні, майнула і в нас. Подібні патріотичні маніфестації проходили повз в'язницю і перших років війни.

А тимчасом галас наблизився.

— Урра!... Урра!... — лунало ближче та ближче... і... нарешті залунала „Марсельєза“.

У кого ще лишалася бодай краплина сили, напружив її, щоб долізти до вікна.

Решта напівтрупи попідводили голови і в очах їм блиснув гарячковий вогник.

— Невже?.. — несміливо вимовив хтось.

А галас тимчасом уже зовсім близько. Марсельезу заступив Інтернаціонал.

— Урра! — залунало у відповідь з сумежних камер, розташованих вікнами до міста — Урра!

Незабаром по коритарах бігали люди, метушилися... І на якийсь час знову все затихло.

Настало довге моторошне чекання.

У в'язниці і довкола неї кипіло, як у казані...

На тапчанах уже ніхто не лежав, крім Сосни.

І нарешті... одчинилася камера.

НЕЗВИЧАЙНИЙ ЖАНДАР

(Оповідання політичного оборонця)

Було це незабутніх днів лютої Столипінської реакції.

Військово польова і військово округова юстиція самодержавства ретельно ліквідувала 1905 рік.

Смертельний переляк і замішання, що їх пережила дворянсько-дідичська та капіталістична кляса, примусили її вірних синів в особі привілейованого військового стану, відрядити на ешафот усіх тих, хто так або так потрапив до їхнього полону.

Судова комедія правила лише за зовнішню форму, що прикривала нахабство одвертої розправи. Це були ті самі карні експедиції, той самий свист канчуків, та сама жорстока бійня, але... у витонченішій, повільнішій формі.

Це був танок помсти. Це була моторошна, огидна помста за справедливий гнів.

Одно слово, якщо 1905 року, в процесі боротьби на барикадах, робітників і селян розстріляно і забито тисячі, то після, протягом 3-4 років, тисячі їх повішано і десятки тисяч живцем замуровано по глухих вежах численних каторжних в'язниць, що чекали дальшої чергової розправи.

Особливо моторошні були друга половина 1908 року і перша 1909-го. Одна сесія „військового суду“ приїздила і від'їжджала, знищуючи сотні молодих життів, а друга негайно прибувала на її місце і розправа тривала далі.

І от саме за тих часів мені серед багатьох інших політичних справ довелося вести справу юнака років 18-ти — не пригадую зараз його прізвища, та це вже й не так важливо — звинувачуваного за збройний опір на вокзалі з пораненням залізничного жандаря.

Цю справу, як і всі інші подібні справи, передано до військового суду в порядку „підсиленої охорони“ самодержавної консти-

туції для засудження за всією суворістю законів військового часу.

Розглядала цю справу сесія, де головував старий уїдливиий генерал Баток, що мстився смертними вирокami над усіма революційними виявленнями взагалі, не зважаючи на їхню вагу.

Надто жорстокий він був до аграрників. Тут у ньому яскраво виявилася клясова помста дідича, що мстився за розгром власного маєтку. У найнікчемнішій аграрній справі він виносив смертний вирок, і я не пригадую випадку, щоб такого вирока не виконано.

У тій справі, про яку я оце хочу Вам розповісти, було лише два свідки. І, звичайно обидва від звинувачення.

Один з них — старий, зовсім сивий жан-дар. Статечна широка борода його сягала майже до пояса, а міцні груди завішані поважним рядком хрестів та орденів.

Другий свідок був без бороди, без будь-яких орденів і зовсім не поліцейний чин,

а... калоша № 10. Найзвичайнісінька, майже нова, але повнісінька засохлого болота, калоша № 10 фірми „Проводник“.

Він трохи замислився, ніби підшукуючи вдалий вислів на свою думку, потяг глибоко з своєї неодмінної цигари і провадив далі:

— Як це не дивно, але буває в житті таке недолadne явище, коли зовсім нікчемна річ виступає за суворого викривателя і править за вирішальний елемент людської долі.

— Не криюся, я боязко поглядав на цей неживий витвір „Проводника“, що пишався на судійському столі, як незаперечливий речовий доказ, і обмірковував, з якого боку краще його атакувати.

— А справа була не абияка, як на ті часи. Звинувачували мого підоборонного в тому, що він приймав участь у зухвалій експропріації сорока тисяч карбованців казенних грошей на станції Ігрень разом з іншими, яких виявити не пощастило. І ще в тому, що, як його упізнав черговий залізничний жандар і намагався затримати, він учинив збройний опір.

Я при тому не був, отже зрозуміло, що не можу запевняти, що так це було так. Але обвинувальний висновок стверджував: „О 4-ій годині дня у листопаді 1906 року на станції Ігрень пограбовано артільника, що їхав у супроводі двох стражників до Олександрівського. Одного стражника забито, другого тяжко поранено, гроші забрано. Нікого з експропріаторів на місці злочину затримати не пощастило. Лише за два дні на станції Катеринослав черговий жандар намагався був затримати підозрілого пасажиря, що вийшов з вагону дачного потяга, який прибув з станції Синельниково. Але той, замість підкоритися жандаревій вимозі зупинитися, вистрелив у жандаря і тікаючи стріляв далі. На станції було багато людей. Від першого замішання усі вони кинулися врозтіч, ховаючись куди попало, але згодом, коли стрілянина припинилася, знайшлося багато таких, що погналися за невідомою людиною, але... того зухвалого і слід протиг“. Стисло, ясно і просто.

Нічого більше того дня не трапилось. Але другого дня, раннього ранку на межі мичу-

10714

лої ночі і прийдешнього дня розпочалася друга дія цієї драми.

На тому самому пероні метушилися люди, кудись поспішали — випереджаючи один одного — з кошиками, валізками, клуночками.

Там таки вартували нові поліцаї, перебрані і не перебрані. Усі вони уважно стежили за людським рухом.

Але старого жандаря між ними вже не було. Він тоді вже лежав у лікарні з простреленими грудима, бо спроба затримати підозрілого пасажира кінчилася йому не зовсім добре.

А в тім про це ніби ніхто нічого не знав, і все точилося звичайно, як завжди. Лише на тім місці, де напередодні гонилися за людиною, лежала одинока затоптана калоша.

Оповідач роздумливо струснув попіл з сигари, мистецьки пустив кілька кружалочок диму і провадив далі.

— Чи привернула та калоша до себе увагу перебраних і не перебраних поліцаїв, я не знаю, але... коли з метушливої юрби вийшов юнак — згодом мій підоборонний — і попрямував до калоші, його миттю схопили.

Оце й усе. Відси і виникла справа.

Звичайно, за нашим тодішнім законом, його спершу допитали з відповідною пильністю, поламали підчас допиту кілька ребер, вибили око та кілька зубів, але хлопець був таки дужий — від цих катувань не вмер і не признався.

Жандар був тяжко хорий, отже його слідчий не допитував. Але на показану йому фотографічну картку мого підоборонного сказав: „Ніби він“.

Ну, звичайно, цього було цілком досить, щоб віддати хлопця до військового суду.

За справжнього свідка жандар виступив лише на суді. Він либонь цілком видужав, бо до суду прибув чепурно вдягнений, з розчісаною як у Скобелева бородою, і ніяких зовнішніх слідів поранення розпізнати не можна було. Щоправда таки довго йому довелося пролежати у лікарні — понад шість місяців.

Щождо мого підоборонного, якого я передніше не знав, то на ньому так само не було особливих ознак. Звичайно, якщо йняти йому

віря, що до арешту він мав два ока та повний рот зубів.

Коли з'явився суд у кількості п'яťох офіцерів на чолі з генералом Баток, пролунав секретарів вигук:

— Прошу встати, суд іде!

Почалася справа. Оголошено обвинувальний акт, формально допитано спершу підсудного, а потім свідка-жандаря.

— Як твоє прізвище, стан, чин? — суворим тоном запитав генерал.

Старий, насупивши сиві брови, тихо відповів.

— Пам'ятай, — провадив генерал — усе, що ти знаєш у цій справі, ти повинен розповісти судові, а за неправду будеш покараний.

Обличчя старому пересмикнулося, і в очах промайнула люта іронія.

Я з задоволенням стежив з своєї адвокатської лави за грою цього ніби кам'яного обличчя і думав: „Гордий старий! Не подобається йому брутальне поводження начальства“ ...

Генерал кілька разів зиркнув на нього уважно і наказав забратися до кімнати свідків.

Старий зробив поворот на закамбуках по військовому, клацнув острогами, але... вийшов із залі вже не тим твердим впевненим кроком, як прийшов.

Коли вийшов жандар, у судовій залі на кілька хвилин запанувала напружена мовчанка.

Генерал уткнув носа в розгорнені перед ним папери. Офіцери „судді“ байдуже роздивлялися довкола, на стелю, на брудну калашу, що лежала перед п'ятим од краю, і на обличчях їхніх можна було прочитати „Ми тут ні при чому... Ми так собі... Правимо за обстанову“...

Нарешті голова звільнив свого носа від паперів і звів свій тяжкий погляд на мого підоборонного.

— Підсудний! Вас звинувачується у тому що ви приймали участь разом з іншими в пограбуванні казенних грошей. Визнаєте себе за винного?

— Ні, не визнаю.

— Але ж вас упізнали, коли ви тікали після пограбування і сідали на потяг на станції Ігрень...

— Я на Ігрени не був — рішуче відповів мій підоборонний, — а їхав з роботи, з Нижнедніпровських майстерень.

— Хіба ви працювали того дня?

— Працював.

Голова знову клюнув носом у папери і промовив:

— А ось є довідка про те, що ви того дня не працювали.

— Ні, працював і пішов з роботи через хворобу години за дві до закінчення робіт.

— І куди ви пішли?

— До потяга, щоб їхати додому.

— А на Ігрени не були? — іронічно при-мруживши очі перепитав генерал.

— Не був.

— Підсудний — гнівним тоном почав генерал — якщо ви і надалі стоятимете на своєму і говоритимете неправду, то погіршите самі собі долю. Якщо ж щиро признастесь, суд до вас поставиться милостиво.

Чітко, ніби давно вивчену репліку вимовив він цю фразу, повівши мов коняка то в гору то вниз головою і вп'явшись пронизливим поглядом у мого підоборонного.

— Мені нема в чому признаватися — тихо відповів хлопець.

— Нівчому? А це ваша калоша?

— Моя.

— Як же ж ви її загубили?

— Вийшовши з вагону, я почув стрілянину. Усі побігли, побіг і я. Отоді я і загубив свою калошу.

— І тікаючи, стріляли у жандаря, що намагався вас затримати?

— Ні, я не стріляв. Ніякої зброї у мене не було.

— Як же ви не стріляли, коли вас упізнав жандар, якого ви поранили в груди?

— Я не стріляв.

Генерал почав нервувати.

— Та ви ж призналися у поліції на допиті....

— Мені ні в чому було признаватися. Мене не допитували, а просто били, били на смерть, топтали ногами, а що було потім, я не знаю і не пригадую... Я був довго зовсім сліпий...

Генерал усміхнувся.

— Не по голівці ж вас було гладити. Адже ви намагалися забити вірного слугу

його величності підчас виконання службових обов'язків.

— Ви розумієте — перепинив сам себе оповідач, звівся з стільця, випростав свою величезну постать і почав нервово ходити по кімнаті — яке у мені заворушилося чуття, коли я слухав цього старого уїдливого ката... Не зважаючи на моє адвокатське тренування, мені кортіло зробити йому приємність і лишити йому одне око замість двох та порахувати, які в нього зуби свої, а які куплені у зубного лікаря.

— Я не користувався з пропозиції ставити запитання і нетерпляче чекав на головного свідка.

І він ввійшов.

Статечною розміреною ходою, з кашкетом у правій руці, він пспрямував до місця для свідків.

Генерал проводив його від самих дверей тяжким поглядом з під-лоба і лише той зупинився загорлав:

— Ти нижній чин? Знаєш, як годиться тримати себе перед панами офіцерами? Стати!... Струнко!

Брутальний вигук примусив старого здригнутися. Він щось пробурмотів і випнувся.

Я глянув на його нове і зосереджене обличчя і подумав: „Це добре. Тепер ти мій“.

Тимчасом генерал провадив далі:

— Ти пізнаєш підсудного? На якій відстані він стріляв у тебе?

Жандар повернув голову до мого підоборонного, що сидів за мною, довго у нього вдивлявся, а потім промовив, напівспустивши сиві вії:

— Так що темно було, ваше превосходительство... Не можу тепер твердо запевняти...

Я стежив за злим поглядом генерала і впертим обличчям жандаря і думав: „Цікавий герць двох негідників“.

— А як тобі у лікарні показали фотографічну картку, ти сказав: „Він і є“...

— Саме так, ваше превосходительство, здавалося, що подібний.

— Ну от... він самий і є — мотнув головою голова до лави підсудних.

— Худіший той був, що стріляв.

— Так що ж, на твою думку він погладшав у в'язниці, чи що?

— Не можу знати, ваше превосходительство.

— А близько ти його бачив?..

З кожним генераловим запитанням та звертанням на „ти“ обличчя старому жандареві набирало дедалі ворожішого виразу. Дехто з присутніх відчули так само цю глуху боротьбу. Навіть „байдужі“ судді офіцери ніби пожвавішали і визволилися з нудоти.

А старий, знизуючи плечима, вів далі:

— Так що... більше на бігу його бачив. Був ніби трохи вищий... Той...

„Усе точиться, як не треба краще — думалося мені, — худіший... нижчий... той... а не цей... Це все козирі“. Погодьтеся, що погладшати у в'язниці після жорстокої бійки річ зовсім ненормальна, ну, а стати нижчим на зріст — це трошки кумедно... Я непомітно потирав під столом руки і відчував, що від кожного слова свідкового мій підоборонний виграє.

Генерал роздумливо подивився на підсудного і звернувся до свідка:

— А як його примусити бігти — пізнаєш?

— Гадаю... Ліпше... Ваше превосходительство...

— Вартовий! — наказав генерал курносому салдатикові, що стояв коло підсудного із добою шаблю, — пробіжись з підсудним залею, а ти — звернувся він до жандаря — дивися...

Голова либонь відчув велике задоволення з своєї витівки, бо як на лаву підсудних повернувся мій підоборонний, він урочисто запитав:

— Пізнаєш?

Жандар знизав плечима:

— Темно було, ваше превосходительство. Тай біг той зигзагами...

Ця відповідь спричинила генералові якусь спортивну сверблячку.

— Ану... гони його ще раз... Зигзагами... — і завваживши, що вартовий вирачив очі, не розуміючи наказу, пояснив — гони так щоб... виляв... розумієш... отак... — і сам почав коливатися на своєму кріслі голови.

Стежучи за цією сценою, я мало не прохопився „самодур“, але коли мій підоборонний повернув на місце, то я з великим задоволенням почув останню свідкову фразу:

— Зовсім інша людина, ваше превосходительство.

У судовій залі розляглася напружена тиша.

Генерал з незадоволеним виразом знизав плечима і почав перешіптуватися з суддями.

— Можеш іти — вимовив, нарешті він, різко звертаючися до свідка.

Жандар круто повернувся, пройшов під поглядом голови, що ніби свердлив йому спину, і сів на саму задню лаву.

Прокурор говорив мляво. Не було ґрунту для звинувачення. А як слово дано мені, я відчував себе іменинником.

— Розумієте — задумливо додав оповідач — в щось незбагненного, глибоко вразливого в тому, коли із залі на тебе дивляться жалюгідні очі сестри, матері або дружини... Ці благальні погляди часом навіюють сум і параліжують професійну навичку, а часом... дають надхнення, підбадьорюють.

А в тім ніякого красномовства тут уже непотрібно було. І якщо я вже розпинався, то так... заради власного задоволення... Заради... так само спорту та зухвалости. Нічого красномовнішого я сказати не міг. Суворий викриватель мого підборонного усе сказав.

Суд радився недовго. Десь о дев'ятій годині вечора мовму підоборонному винесли виправдний вирок.

Судове засідання закрилося. Відчувалася невимушеність. Секретар швидко писав розпорядження звільнити підсудного. Мій підоборонний мляво розмовляв з рідними і на обличчі йому стояв якийсь сум глибокої втоми і пригнічення.

Генерал шмигнув між тими що стояли, у проході, з виглядом людини, що вчинила злочин. За високим бобровим коміром його ясно-сірої шуби з пелериною видко було лише очі, що дивилися вбік.

Я пішов саме тоді, як виводили підсудного, в супроводі радісних побажань його матері.

Жив я тоді на Тихій вулиці і з офіцерського клубу, де відбувався суд, повертався малолюдними провулками.

Перебуваючи під вражінням того, що допіру було, я міркував зовсім про інше. Наступного дня я мав приймати участь у іншій справі, безнадійній з багатьма смертними вироками.

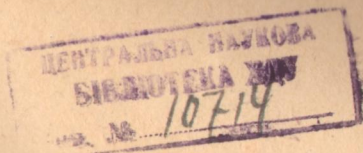

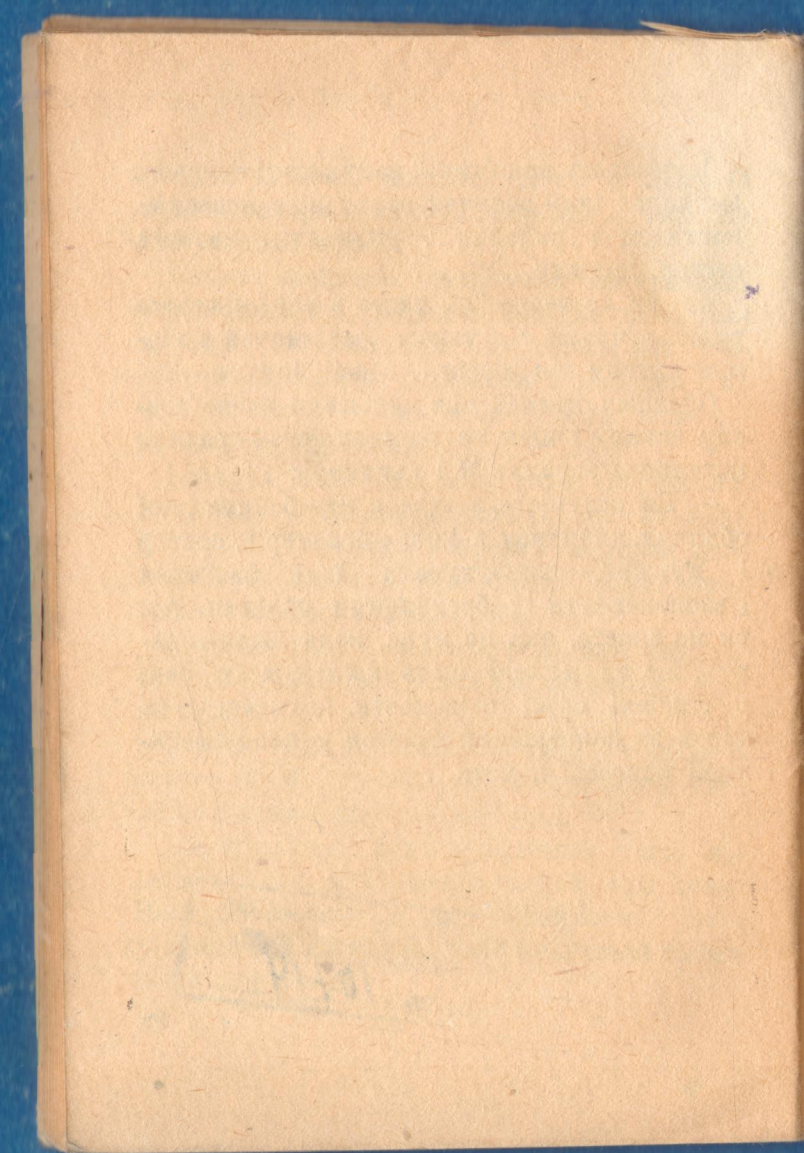
І мимохить впливали наприкінці судового засідання інші обличчя, залякані з погаслим поглядом і ридання... ридання... матерів, сестер, дружин...

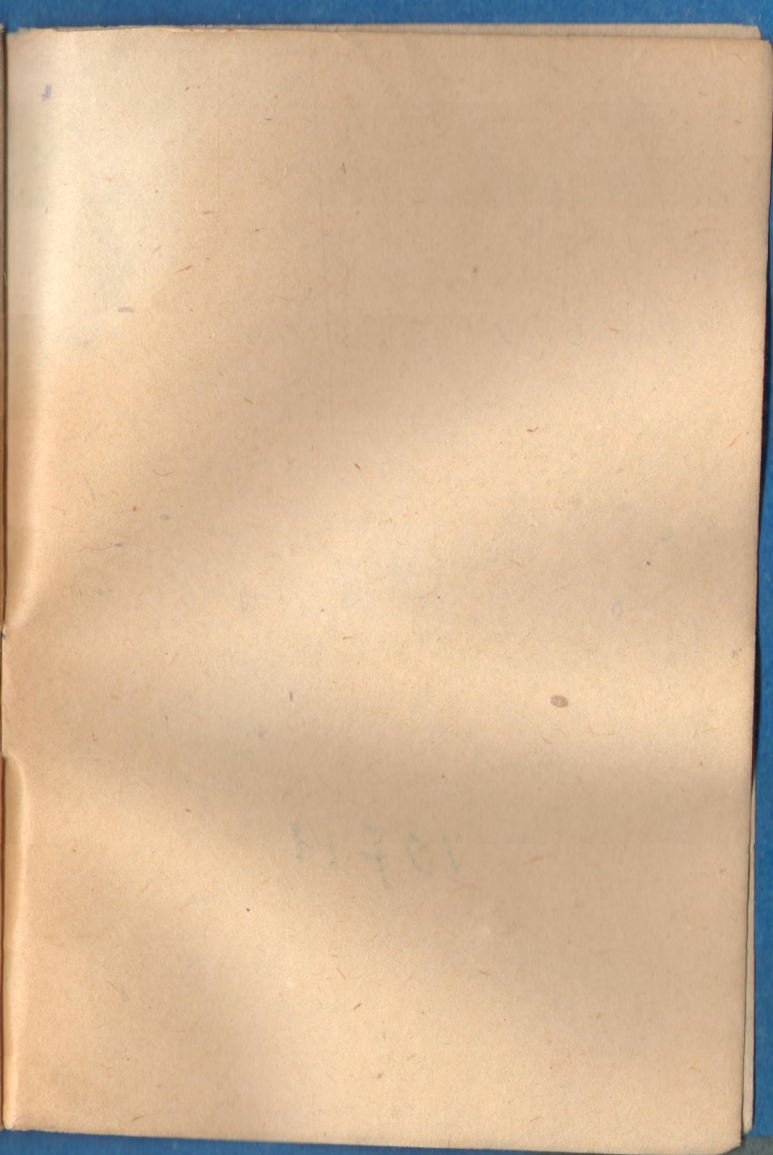
Ах, ви не знаєте як часто в мені мінялося радісне чуття від такого закінчення з гірким чуттям від зовсім... зовсім іншого...

Оповідач тримав між пальцями давно згаслу сигару і ніби не помічав того — раптом похопився запалив її і вигукнув:

— Ви розумієте, завтра я мав бачити інші обличчя, дивитися в інші очі матерів, сестер і дружин, — вислухувати їхні благання і заспокоювати їх брехливими надіями. Ах, ви не знаєте, яка це мука, коли люди гадають, що ти можеш щось вдіяти, а ти сам, у глибині своєї свідомості, вважаєш себе часом за непотрібний додаток у цьому механізмі клясової помсти...

RECEIVED
BOSTON

10714

